

TANULMÁNY

Kivételes-e a jogalkalmazó kártérítési felelőssége?

✎ *Pribula László, habilitált egyetemi docens, Debreceni Egyetem (Debrecen)*

A jogalkalmazó szerv *közhatalmi* feladatainak az ellátása során az eljárásban részt vevő személyekkel *közjogi*, imperatív normákat tartalmazó, de garanciális előírásokkal szabályozott jogviszonyban áll. A jogbiztonság alapvető követelménye, hogy a közhatalmi szervezetnek a mindenkire kötelező döntéseit ne lehessen kétségbe vonni. Ugyanakkor a jogalkalmazás folyamatában is történhetnek olyan hibák, tévedések, amelyek vagyoni és nem vagyoni károkat okoznak, a károkozás általános tilalma a jogalkalmazóra is vonatkozik. Ezeket a hibákat elsődlegesen az adott eljárás keretei között, a rendes és rendkívüli jogorvoslatok igénybe vételével kell kiküszöbölni, azonban végső soron nem zárható ki a kártérítési felelősség sem. A bírói gyakorlat kiemelkedően fontos feladata a jogalkalmazó speciális kártérítési felelősségének az értelmezése. Az utóbbi időszak döntéseinek elemzése alapján arra a következtetésre lehet jutni, hogy nem igazolható a vélekedés, amely szerint a jogalkalmazó a kártérítési felelősség szempontjából kivételezett helyzetben lenne; ugyanakkor a felelősség zsinórmértékének a *jogalkalmazás lényegéhez, céljához* kell igazodnia.

I.

I. A tanulmány célja annak a vizsgálata, hogyan értelmezi a magyarországi bírói gyakorlat a jogalkalmazó döntésein alapuló deliktuális kártérítési felelősség sajátos feltételeit. Elterjedt ugyanis – a következőkben kifejtettek szerint *hibás* alapokból kiindulva – az a *vélekedés*, hogy a jogalkotóhoz hasonlóan a jogalkalmazó is kivételes helyzetet élvez, a kártérítési felelősségének a megállapítására szinte soha nem kerül sor, kárt okozó magatartásai a legtöbbször következmény nélkül maradnak. A jogirodalomban található olyan, Tóth Endre Tamás által bemutatott nézet, amely szerint a bírósági ítélezés egyre inkább a jogalkotáshoz hasonlóan immunitásra tesz szert,¹ sőt Pákozdi Zita egyik tanulmányában úgy fogalmaz, hogy a bírói jogkörben okozott károk megtérítése olyan szűk körben érvényesül, amely már alkotmányossági kérdéseket is felvet.² A bírói gyakorlat *kritikája* sokszor abban fogalmazódik meg, hogy amíg a kártérítési jogviszony más károkozó szereplői – különösen az egészségügyi szolgáltatók el-

len indított perek tapasztalataiból kimutathatóan – gyakran igen nehezen, kisebb hatékonysággal tudják magukat kimenteni a felelősség alól, a legnagyobb gondosság előírt vagy ki nem mondott követelménye miatt a felelősség már-már objektív; addig a jogalkalmazók elleni perekben mintha mindez éppen fordított lenne. A jogalkalmazó kivételes helyzetét alátámasztani látszik egyrészt a *kirívóan súlyos jogsértés*, mint a kártérítési felelősség *látszólagos többletkövetelménye*; másrészt a hosszabb időszakban teret nyert azon értelmezés, hogy a jogerős bírósági ítéletnek a *tartalma* abban az esetben *sem vezethet a kártérítési felelősség megállapításához*, ha egyébként a felelősség valamennyi feltétele fennállna.

Alaposabb, az utóbbi évek elvi jelentőségű bírósági döntéseit elemző vizsgálat után azonban egyértelműen arra a következtetésre lehet jutni, hogy ez a *feltételezett megkülönböztetés nem áll fenn*; ugyanakkor a kártérítési felelősség feltételeinek a rendszertani értelmezése során a jogalkalmazás *sajátosságaitól* – így különösen a jogértelmező tevékenységtől, a jogi normák érvényesülése végett a közhatalmi döntések betartásának a kötelezettségétől – nem lehet eltekinteni.

1 Csécsy Andrea–Fézer Tamás–Havasi Péter–Tóth Endre Tamás–Varga Nelli: A kártérítési jog magyarázata (Complex Kiadó Kft. – Budapest 2010. IV. Fejezet 8. Cím 270.)

2 Pákozdi Zita: A bírói jogkörben okozott károk megtérítése és a tisztességes eljárás (Miskolci Jogi Szemle 2011./2., 87–100.)

2. A jogalkalmazás – ideértve mind a közigazgatási szervek hatósági jogalkalmazói tevékenységét, a fegyelmi eljárások döntéshozatalát, a közjegyzők és a bíróságok igazságszolgáltatási feladatait – lényege az absztrakt jogi normáknak a konkrét élethelyzetre vonatkoztatása, ennek alapján a rendszerint nem jogkövető magatartások miatt felmerült jogviták eldöntése, jogok és kötelezettségek létrehozása, módosítása vagy megszüntetése. A jogalkalmazó szerv és az eljárásban részt vevő ügyfél között *közjogi*, alá-fölérendeltségen alapuló jogviszony keletkezik, amelynek egyik lényeges, döntő jellemzője, hogy a jogalkotó által biztosított *közhatalmi* funkciójánál fogva a jogalkalmazó döntése az eljárásban részt vevő felekre nézve *kötelező*, még abban az esetben is, ha a jogvita természeténél fogva azt a fél megalapozatlan, téves, indokolatlan, kifejezetten „rossz” döntésként értékeli. A jogalkalmazó szerv tevékenységére vonatkozó szabályok természetesen az önkényes, a bizonyított tényektől elrugaskodó, az anyagi jogszabályokat figyelembe nem vevő döntéseket a legmesszebbmenőkig törekszenek kivédeni: ezért a jogalkalmazó igen részletes, számos garanciális eljárást magában foglaló törvényi szabályozás szerint köteles a közhatalmi feladatait ellátni. A vonatkozó szabályok megsértése ellenére született téves döntésekkel szemben a kár elhárítására elsődlegesen a legalább egy alkalommal igénybe vehető *rendes jogorvoslat*, kivételes ténybeli vagy jogi hibák esetén *rendkívüli jogorvoslat* áll rendelkezésre. Az így felépített, a sérelmezett rendelkezések megváltoztatását biztosító rendszer tehát lehetőség szerint maga is igyekszik minimálisra szorítani a károkozás lehetőségét, amely azonban természetesen még ilyen feltételek mellett sem zárható ki. A jogalkalmazó kártérítési felelősségét azonban csakis ebben a *speciális*, más jogviszonyok feltételeitől lényegesen eltérő rendszerben lehet értelmezni.

II.

A jogalkalmazó kártérítési felelősségének *elvi határait* egy, a közvélemény érdeklődését széles körben kiváltó polgári per vetette fel.

A per alapját a Kúria jogelődje egy halálbüntetést kiszabó ítéletének mintegy ötven évvel későbbi hatályon kívül helyezése jelentette. A Legfelsőbb Bíróság az 1959. évben egy volt, Ságvári Endrével szemben is eljárt csendőrnnyomozót háborús bűntettek miatt halálbüntetésre ítélt, amelyet végre is hajtottak. A jogerős ítéletet azonban felülvizsgálati indítvány alapján egy 2006. évben meghozott ítélet hatályon kívül helyezte, és a vádlottat részben felmentette, részben a büntető-

eljárást megszüntette. Ezt követően az alapeljárásban kihallgatott tanú, akivel szemben ugyanez a nyomozó a második világháború során szintén eljárt, keresetlevelet terjesztett elő a felülvizsgálati bírósággal szemben. A keresete szerint kérte annak a megállapítását, hogy a bíróság megsértette a személyhez fűződő jogait azzal, hogy az ítélet szerint a sérelmére is elkövetett cselekmény nem háborús bűntett, valamint hogy a tanúvallomásának hitelességét kétségbe vonta; kérte a személyiségi jogsértés alapján a jogsértéssel előállt dolog – tehát az ítélet – megsemmisítését, és részére jelképes összegű nem vagyoni kártérítés megfizetését.

A személyiségi jogi perben eljárt bíróság úgy foglalt állást, hogy a per felperesét érintő jogsértés nem valósulhatott meg, mivel egyrészt a vádlott eljárása törvényességének a megítélése a személyhez fűződő jogait eleve nem érinti, másrészt a megváltoztató határozat alapja nem a felperesi tanúvallomás hitelessége, hanem a cselekmény eltérő jogi minősítése volt.³

A per folyamán azonban fontos elvi vita folyt arról, hogy egyáltalán *vizsgálható-e* a bírósági ítélet alapján a *felelősség* kérdése, továbbá amennyiben a személyiségi jogsértés mégis megállapítható lett volna, úgy az hogyan érintette volna a jogerős (és egyébként már végre is hajtott) ítélet *jogkövetkezményeit*.

A per alperese ugyanis ellenkérelmében felvetette a felelősség alóli immunitást azzal a hivatkozásával, hogy a felülvizsgálati eljárásban meghozott határozat rendelkezését és indokolását nem lehet vizsgálni, nincs arra jogi lehetőség, hogy a kártérítési per bírósága a sérelmesnek tartott határozatot felülbírálja, egyáltalán vizsgálat tárgyává tegye. Az érdemi védekezés így rámutatott a jogalkalmazás feladatából eredő kötelező jellegű döntések kétségbe vonása és az általános károkozási tilalom elvi megszegése közötti – valójában *csak látszólagos* – ellentmondásra.

Annak az elemzése előtt, hogy a személyiségi jogvitában eljáró bíróság hogyan kísérelte meg az így jelentkező jogelméleti problémát megoldani, érdemes áttekinteni a hatályos jogszabályi környezetet és az ennek alapján kialakuló bírói gyakorlatot.

III.

1. A kártérítési jog két alapvető elve egyrészt a *teljes kártérítés követelménye*, tehát a károkozót úgy kell kötelezni, hogy a károsult olyan helyzetbe kerüljön, mint ha a kár nem következett volna be; másrészt a *káronszerezés tilalma*, amely szerint a károsult akár a károkozó, akár más terhére nem juthat a kárt meghaladó előnyhöz.

A deliktuális kártérítési felelősségből tehát nyilvánvalóan következik, hogy a jogalkalmazó szerv által okozott károk megtérítését a károsult alappal követelheti, nincs törvényi mentesítés – akár a kártérítési felelősség alóli kivétellel, akár a károkozás jogszerűvé nyilvánításával.

2. A jogalkalmazó szerv felelőssége a 2014. március 14. napjáig hatályos Ptk. (a továbbiakban: régi Ptk.) 349. §-ának (1) és (3) bekezdésén alapuló *államigazgatási* (a jogirodalomban már akkor is következetes elnevezéssel: *közigazgatási*), valamint annak altípusaként meghatározott, de speciális előírást nem tartalmazó bírósági és ügyészségi jogkörben való károkozásért fennálló kártérítési felelősségen alapult. A szabályozás rendszertani sajátossága volt továbbá, hogy egyébként a közigazgatási jogkörben okozott kárért való felelősség pedig a Ptk. 348. §-ának (1) bekezdése szerinti alkalmazott károkozásáért fennálló felelősség speciális al-esete. A kártérítési felelősség megállapításának feltételei: 1./ a kár bekövetkezése, 2./ jogellenes károkozó magatartás, 3./ felróható károkozó magatartás, 4./ okozati összefüggés a károkozó magatartás és a kár bekövetkezése között, ezen felül speciálisan 5./ a rendes jogorvoslati lehetőségek kimerítése, vagy hogy a kár rendes jogorvoslattal nem elhárítható. A kártérítési felelősség feltételei bármelyikének a hiánya a jogalkalmazó kártérítés jogcímén való marasztalását kizárja.

A 2014. március 15. napjától hatályos 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: új Ptk.) vonatkozó 6:548–549. §-ai a fenti rendszerben, egyetlen jelentős kivételtől eltekintve, nem vezetettek be újításokat; csupán fogalmi egyszerűsítéseket, valamint a következetes bírói gyakorlatban alkalmazott értelmezéseket építettek be a szabályanyagba.

Ettől kezdődően a közigazgatási, bírósági, ügyészségi, és a gyakorlatban megelőzően is ide sorolt közjegyzői és végrehajtói jogkörben okozott kárért való felelősség egységes elnevezése *felelősség a közhatalom gyakorlásával okozott kárért*. A felelősség feltételei a korábbi szabályozással azonosak annyiban, hogy a közigazgatási jogkörben okozott kárért a felelősség további követelménye – feloldva ezzel egy korábbi dogmatikai hiányosságot –, hogy a kár a közigazgatási határozat bírósági felülvizsgálata iránti eljárásban nem volt elhárítható.

A Pp. 164. §-ának (1) bekezdéséből következő azon általános eljárásjogi szabályából, hogy a felmerült tényeket általában az a fél *köteles bizonyítani*, akinek érdekében áll, hogy azokat a bíróság valóban fogadja el, a kártérítési perekben az következik, hogy a károsult köteles bizonyítani a kár bekövetkezését és annak mértékét, valamint a károkozó magatartás és a kár bekövetkezése közötti okozati összefüggést, míg a károkozó bizonyíthatja, hogy a károkozás nem volt jogellenes, vagy a felelősség alól kimentheti magát azzal, hogy a kár megelőzése, elhárítása érdekében úgy járt el, ahogy az adott helyzetben általában elvárható.

3. A jogalkalmazó felelőssége szempontjából a feltevételek többségének semmilyen specialitása, értelmezési nehézsége nincs: a kár bekövetkezése, a jogalkalmazói magatartás és a kár bekövetkezése közötti okozati összefüggés az általános rendelkezésekkel teljes mértékben azonosan értelmezendő. Az általános felelősségi szabályok szerint kell megítélni a jogellenesség feltételét is. A károkozás általános tilalmából következően ugyanis minden olyan magatartás jogellenes, amely eredményeképpen kár következik be, kivéve ha a károkozást törvényi rendelkezés megengedi – így jogos védelem, károsult beleegyezése, jogszabály által megengedett károkozás. Ebből következően a jogalkalmazótól is általános elvi elvárás, hogy az eljárásban részt vevők, az eljárással kapcsolatba kerülők részére se vagyoni, se nem vagyoni károkat ne okozzon, amelybe ütköző magatartás esetén a jogellenesség feltétele is megvalósul.

A közhatalmi szerv felelősségének speciális, ugyanakkor a gyakorlatban értelmezési nehézséget nem okozó további feltétele a *rendes jogorvoslati* lehetőségek kizártsága vagy kimerítése, tehát hogy a kár rendes jogorvoslattal nem volt elhárítható, illetve a kár elhárítására alkalmas rendes jogorvoslati lehetőségeket a károsult igénybe vette. Mindebből következően nincs helye a kártérítési felelősség megállapításának, ha a kár elhárítására még rendelkezésre állt volna jogorvoslati eljárás. A kár elhárítására alkalmas jogorvoslati lehetőség igénybe vételének kötelezettsége nem önmagáért való, formális feltétel; hanem annak oka az, hogy a jogorvoslati fórum megteremtése éppen az esetleges jogszabálysértő határozatok, mulasztások, egyéb tevékenységek következményeinek az elhárítását szolgálja; így a kár megelőzésének a biztosítására elsődlegesen a közhatalmi szerv eljárásán belül kell lehetőséget teremteni, ehhez képest csak végső eszköz lehet a jogalkalmazó szervvel szembeni kártérítési kereset előterjesztése. A hatályos törvényi rendelkezés meghatározza az *elvárt kárelhárítás* terjedelmét a jogorvoslati rendszer tekintetében, azt a rendes jogorvoslati lehetőségekre, valamint a közigazgatási határozatok esetében kivételesen még a bírósági felülvizsgálat igénybe vételére – de azokra nézve feltétlenül – szűkítve. A rendes jogorvoslati eszközök körébe tartozik a fizetési és a bírósági meghagyással szemben előterjesztendő ellentmondás, a határozatok elleni fellebbezés, a javítási és kiegészítési kérelem, az igazolási kérelem, de nem tartozik közéjük a rendkívüli perújítási és felülvizsgálati kérelem. A károsult akkor teljesíti a kárelhárítási kötelezettségét, ha jogosultságával úgy él, hogy a jogorvoslati kérelme érdemben elbírálható legyen. Amennyiben tehát a fellebbezést a bíróság, közigazgatási szerv érdemben nem tudja elbírálni, mivel azt hivatalból el kell utasítania, akkor a károsult a kártérítési felelősség megállapításához szükséges kötelezettségének nem tesz eleget. A nyitva álló rendes jogorvoslati lehetőség elmulasztása – kivéve, amennyiben a hatóság, bíróság a közlés vagy a jogor-

voslati tájékoztatás elmaradásával vagy más módon akadályozta a felet jogosultságának gyakorlásában – mérlegelési lehetőség nélkül, objektív jogkövetkezményként vonja maga után a közhatalmi jogkörben okozott kár megtérítése címén előterjesztett kereset elutasítását.

4. A jogalkalmazóval szemben érvényesített kártérítési igények elbírálása során kiemelt jelentősége van a felróhatóság értelmezésének.

A polgári jogi felelősség zsinórmértéke az elvárhatóság, amelynek hiánya a *felróhatóság*. A régi Ptk. 4. §-ának (4) bekezdése és az új Ptk. 1:4. §-ának (1) bekezdése általános szabálya szerint a polgári jogi viszonyokban úgy kell eljárni, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható. A felróhatóság nem a fél tudatállapotától függő vétkességen, hanem az adott jogviszonyban szereplő, a személyek meghatározott csoportja által az általános elvárhatósági normák szerint követendő magatartáson alapul.

A kártérítési jogviszonyban a felróhatóságot szigorúan kell értelmezni, abból kiindulva, hogy mindenkinek tartózkodnia kell azoktól a magatartásoktól, amelyek károkozashoz vezethetnek, és a károkozótól, aki saját magatartása körülményeivel tisztában van, aki a károkozás elkerüléséhez szükséges feltételeket biztosítani tudja, lényegesen nagyobb kárelhárítási készenlét az elvárható.

A kártérítési perek kimenetelét döntően befolyásolja a magyarországi bírói gyakorlat azon felfogása, amely – elsődlegesen a károsultnak a jogviszony jellegzetességeiből eredő eleve elnehezült helyzetét méltányolva – a bizonyítás döntő súlypontját a felróhatóságra helyezi. A károsult bizonyítási kötelezettségeit enyhíti ugyanis az *exkulpációs* rendszer, amely szerint a károkozó magatartás felróhatóságát nem kell bizonyítani, hanem a kiindulópont az, hogy minden károkozó magatartás felróható, és ennek ellenkezőjét a károkozónak kell igazolnia. Mint ahogy Petrik Ferenc fogalmaz: „A polgári jogi kártérítő felelősség sajátossága: az eredményből következtet vissza, hogy a kárral összefüggésben a jogellenesség megvalósult-e.”⁴ Mindez az egészségügyi szolgáltatók kártérítési pereiben („műhiba-perék”) azt eredményezte, hogy az egészségromlás, halál bekövetkezése és a kezelés hiányosságai közötti okozati összefüggés természettudományos bizonytalanságát nem az okozatosság, hanem a felróhatóság körében értékeli, úgymint a nyilvánvalóan szakértelemmel nem rendelkező betegről vagy annak hozzátartozójától az okozatossági feltétel részében csak annak a bizonyítását várja el, hogy a halál, egészségromlás a kezelés során vagy azzal egy időben következ-

zett be, de nem várja el a *konkrét* magatartás megnevezését, hanem – különösen az iratok hiányából eredő – bizonyítatlanságot a károkozónak megjelölt egészségügyi szolgáltatók terhére értékeli úgy, hogy amennyiben a *minimális okozatossági követelmény* bizonyított, úgy az egészségügyi szolgáltatót terheli annak a bizonyítása, amely eredményeképpen a felelősség alól magát kimentheti. Mindazok a hiányosságok, bizonytalanságok, amelyek a kezeléssel összefüggésben keletkeztek, így mindenekelőtt az iratok hiányai, kellően meg nem indokolt döntés, vizsgálat elmaradása, már azt eredményezik, hogy az egészségügyi szolgáltató eredményesen nem tudja magát kimenteni a felelősség alól.

A bizonyítási teher súlyának a felróhatóságra helyezése egyértelműen a károkozó perbeli pozíciójának gyengülése, az objektívizálódás irányában hat.

Felvethető ezzel szemben a kérdés, hogy a bizonyítási terhet a bíróságok a jogalkalmazó deliktuális felelőssége tekintetében, akár következtetlően, másképpen értékeli-e, ha annak szűkítő értelmezésével szélesebb körű kimentést engednek.

Alapos, részletes, a jogintézmény lényegét figyelembe vevő vizsgálat alapján minderre egyértelműen nemleges válasz adható.

IV.

1. Az elvárhatóság fogalmát a jogalkotó csak általánosságban adja meg, a konkrét jogvitákban annak meghatározása a jogalkalmazás feladata. A felelősség mércéje az esetek többségében jelentősen *objektívizált*, a társadalom tagjai általában kifejtett és követendő magatartásait veszi alapul. Szoros az összefüggése a károkozás általános tilalmával: megfigyelhető, hogy a kártérítési jogviszonyokban a károkozó terhére rótt felróhatóság jellemzően ahhoz a kötelezettségéhez igazodik, hogy lehetőleg kerülje el a károkozást, és akkor cselekszik vagy mulaszt felróhatóan, ha nem tett meg a helyzetéhez képest mindent a kár bekövetkezésének elhárítása érdekében. *Általában nincs indok* ettől eltérő, enyhébb követelményt felállítani a jogalkalmazó szervekkel szemben sem: nyilvánvalóan a bíróság, hatóság munkatársaitól ugyanolyan – ha nem szigorúbb⁵ – elvárás, hogy a jogalkalmazó tevékenységük során a velük kapcsolatba kerülő személyek becsületét ne sértsék, törekedjenek vagyoniuk megóvására, a kárveszélyes helyzetek elkerülésére.

Más azonban a mérce a számos szubjektív elemet magában foglaló *jogértelmezési tevékenység* körében.

4 Petrik Ferenc: A felelősségi eszme változásai a kártérítési jogban (Gazdaság és Jog 2002/7–8., 3–11.)

5 A szigorúbb megítélésre jó példa a Fővárosi Ítéletábla elemzett 7.Pf.21.260/2007/4. számú ítéletének indokolása, amely szerint az ítéleti rendelkezés esetleges személyiségi jogot sértő kitételével kapcsolatban a bíróság nem hivatkozhat arra, hogy szabad véleménynyilvánítási jogát gyakorolja, mivel az igazságszolgáltatási feladatát látja el.

A közhatalmi jogkörben okozott kárért való felelősség körében az elvárhatóság két követelményhez igazodik: egyrészt biztosítani kell, hogy az eljáró hatóság a *jogszabályoknak megfelelően*, az ügyfél érdekeire figyelemmel végezze a munkáját, másrészt biztosítani kell az *eljárás céljának* érvényesülését is. Az eljárás célja az absztrakt jogszabályi rendelkezéseknek a konkrét jogviszonyra történő alkalmazásával a jogvita elbírálása, amely nem egy mechanikus, hanem az esetek nagy többségében többféle megoldást is felvető elemző-mérlegelő tevékenységen alapul. Ez a kettősség csak úgy oldható fel, hogy a jogalkalmazási, értelmezési kérdésben – de kizárólag ebben a kérdésben! – elfoglalt, utóbb tévesnek bizonyult álláspont csak *nyilvánvaló, kirívó* tévedés esetében alapozhatja meg a kártérítési felelősséget.

A fenti látszólagos többletkövetelmény legfőbb félreértelmezése abból ered, amennyiben a tévedést a jogellenesség és nem a felróhatóság megfelelőjének tekintik. A jogalkalmazóval szemben utóbb sikertelenül fellépő fél ugyanis a téves, hibás értelmezést gyakran a jogellenes, jogszerűtlen magatartás szinonimájaként kívánja meghatározni. Ez a megközelítés azonban nem helytálló, abból kiindulva, hogy a kártérítési jogviszonyban a jogszerű károkozás a kivételes, ebből következően a magatartást az teszi jogellenessé, hogy a mindenkire kötelező tilalommal szemben, károkozásra vezetett. A károkozó felelőssége azonban nem objektív, ezért nem felelős azokért az egyébként jogellenesen bekövetkezett károkért, amelyek elkerülése, elhárítása végett mindent megtett, ami általában elvárható. Ha a jogalkalmazói tévedés károkozásra vezet, nem vitatható el a károkozótól a kimentés lehetősége, tehát bizonyíthatja, hogy ennek ellenére elvárható módon járt el, és a károkozást elkerülni mégsem lehetett.

A jogalkalmazás egyik fő sajátossága az értelmező, *elemző szellemi tevékenység*. A jogszabályi rendelkezések absztrakt volta miatt azoknak a konkrét jogviszonyban alkalmazhatósága megköveteli a gyakran nem egyértelmű, nem csak egy megoldást magában rejtő normaszöveg nyelvtani, logikai, rendszertani, történeti szempontú értelmezését. A jogalkalmazás folyamatában ritkán érvényesül az *automatizmus*, a különböző jogviták elbírálása más-más szempontok figyelembe vételét igényli. Gyakran a jogalkalmazó csak korábbi esetekre visszautalva, a jogalkotó feltételezhető akaratát vizsgálva, az adott jogvitát tágabb, akár nemzetközi összefüggésekben értelmezve, juthat el az ügy lezárásához. Ez a folyamat magában hordozza a többes értelmezés lehetőségét, amelyek közül valamelyik az adott ügy lezárásától függően utóbb tévesnek minősülhet, bár ezen téves megoldás is megfelelő

logikai szabályok alkalmazásával, a jogszabályok szövegéhez igazodóan nem *contra legem* értelmezésével is indokolható.

Amennyiben a gyakorlat nem engedné meg a kellően indokolható, nem a logikai szabályok semmibe vételével alkotott, nem önkényes, de utóbb tévesnek minősített jogalkalmazási tevékenység miatti kártérítési felelősség alóli *kimentést*, úgy éppen azt a feltétlenül szükséges értelmező szabadságát, mérlegelési jogkörét tenné semmissé, amely nélkül a hatékony, eredményes ítélkezés, döntéshozatal nem valósulhatna meg. A jogalkotó azért teremtette meg az eljárási garanciákat, a fellebbviteli rendszert, hogy a tévedéseket még a jogalkalmazás folyamatán belül kiiktassa. Nem kizárható ugyanakkor a tévedés ennek ellenére való bekövetkezése, ennek szankcionálása azonban nem lehetséges a jogalkalmazás fentiekben vizsgált sajátosságainak figyelmen kívül hagyásával.

A következetes bírói gyakorlatban tehát a jogalkalmazó szervtől elvárható magatartás megítélése során érvényesül az elv, hogy önmagában a jogszabályok helytelen alkalmazása nem elégséges a kártérítési igény megalapozására; ehhez olyan többlet tényállás is szükséges, amely az előzőeken túl az általános gondossági mérce megsértését is magában foglalja. Az általános gondossági mércével pedig a *kirívóan súlyos* jogalkalmazási, jogértelmezési tévedés az ellentétes, ezt a mércét nem sértő értelmező tevékenység viszont belefér a jogalkalmazás szabadságába, abból kártérítési kötelezettség nem keletkezhet.

Mindezek alapján nem állapítható meg *önmagában* a jogalkalmazó szerv felróhatósága – azaz sikeresen kimentheti magát a felelősség alól –, ha a határozat a jogorvoslati eljárásban utóbb tévesnek minősül,⁶ ha a jogalkalmazó a bizonyítékokat tévesen értékelte,⁷ vagy a jogszabályokat eltérően értelmezte.⁸

2. A jogalkalmazó szerv, hasonlóan a polgári jogalanyok bármelyikéhez, a károkozást mind aktív tevőleges, mind passzív mulasztó magatartásával meg tudja valósítani. A bírói gyakorlat elemzése alapján egyértelműen az a megállapítás tehető, hogy a *mulasztáson alapuló felelősségnek* a gyakorlatban nincsenek speciális értelmezési problémái, a felelősség zsinórmértéke a jogalkalmazóval szemben talán még szigorúbb is. Így megalapozza a jogalkalmazó kártérítési felelősségét a késedelmes ügyintézés vagy az intézkedési kötelezettség elmulasztása. A határidők betartása, az intézkedési kötelezettség terjedelme ugyanis általában nem igényel jogszabályértelmező tevékenységet, tekintettel arra, hogy a jogszabályi rendelkezések többnyire kétféleképpen konkrétak és egyértelműek. Mindezek alapján a felelősség alóli kimentés a kirívóan súlyos jogalkal-

6 BDT 2007. 1709.

7 BH 2000. 55.

8 BH 1996. 311.

mazási tévedésre hivatkozással, lényegében szóba sem jöhet. Az eljárást szabályozó törvény ugyanis kellő részletességgel, garanciális szabályokkal meghatározza a jogalkalmazó szerv ügyintézési kötelezettségeit, a legtöbb cselekményre megfelelő és szigorú határidőt is szab. Így megállapításra került a jogalkalmazó felelőssége, amikor az építési hatóság a törvényben írt hat hónapos határidőn belül nem vizsgálta az ügyfél kérelmét,⁹ vagy amikor a bíróság másfél évig nem rendelte el a szakértői bizonyítást.¹⁰ A bíróság passzivitásának különösen a 2003. július 1. napját követően indult perekben alkalmazható Pp. 3. §-ának (2) bekezdése szerinti sajátos felelősségi forma bevezetése is különös jelentőséget adott. Ennek értelmében ugyanis amennyiben a bíróság elmulasztja a feleknek a jogviták elbírálásához, a perek tisztességes lefolytatásához és ésszerű időn belül történő befejezéséhez való jogának érvényesítésével kapcsolatos kötelezettségét, a fél – az alapvető jogait ért sérelemre hivatkozással – sérelemdíjra valamint vagyoni kártérítésre tarthat igényt, ha a sérelem a jogorvoslati eljárásban nem orvosolható. A jogintézmény lényegében egy új, objektivizált felelősségi formát jelent, mivel a sérelemdíj és a kártérítés megítélését nem zárja ki, ha a bíróság nevében eljáró személynek az okozott jogsértés közvetlenül nem volt felróható.

Hasonló eredményre jut az elemző vizsgálat a jogalkalmazó azon *aktív tevékenysége* által bekövetkezett károkért való felelősség megítélése során, amikor a károkozó magatartás *nem a jogértelmező* tevékenységhez kapcsolódik. Nyilvánvalóan a közigazgatási szerv ügyintézője, bíróság alkalmazottja, közjegyzői iroda közreműködője tevékenysége során magatartásaival, így a személyiségi jogot sértő közlésekkel, a képmás, hangfelvétel engedély nélküli közzétételével, a mozgáskorlátozottak jogainak figyelmen kívül hagyásával vagy számos nem részletezendő módon nem vagyoni és vagyoni károkat okozhat – esetükben sem a jogszabály, sem a bírói gyakorlat semmilyen speciális többlet tényállást nem kíván meg, a felelősség zsinórmértéke más károkozóéval teljes egészében azonos. A felsorolt károkozó magatartások következményei jellemzően a rendes jogorvoslati eszközökkel sem küszöbölhetők ki, tehát még ebből az okból is indokolatlan a felelősség különleges elbírálásáról beszélni.

V.

1. A jogerős bírósági ítéletnek – és az ítélet hatályú egyéb határozatoknak, így a jogerős fizetési meghagyásnak, bírósági meghagyásnak és végzéssel jóváha-

gyott egyezségnek – minden más közhatalmi aktustól megkülönböztető jellegzetessége, hogy a jogvitát *véglegesen* lezárja, a jogszabályok érvényesülésének biztosítása végett mindenkire *kötelező* döntést tartalmaz. Az ítélettel elbírált jog utóbb vitássá már nem tehető, a *res iudicata* kizárja, hogy a jogvitában érintett felek illetve jogutódaik ugyanazon ténybeli alaphoz származó ugyanazon jog iránt egymással szemben ismételten keresetet indíthassanak. Az anyagi jogerőhöz kapcsolódó végleges és kötelező jelleg csak és kizárólag az utóbb felmerülő kivételes ténybeli és jogi hibák orvoslására hivatott *rendkívüli perorvoslati* eszközökkel – perújítás, felülvizsgálat, alkotmányjogi panasz; továbbá ugyanerre az eredményre esetlegesen vezető igazolási kérelem, kézbesítési vélelem megdöntésére irányuló kérelem – törhető fel. A különleges feltételek alkalmazása miatt, részletes eljárási szabályokkal megalapozott rendkívüli perorvoslati eszközökön túl azonban nem lehet elvitatni a jogerős ítéletek, ítélet hatályú döntések tartalmában foglalt kötelező rendelkezéseket. Minden olyan eszköz, amely ezen elvárások ellen hat, nyilvánvalóan a jogbiztonság érvényesülését gyengíti.

Ugyanakkor az általános kártérítési szabályok *nem zárják ki* annak a lehetőségét, hogy a bírósági szervezeten belüli hiba miatt a jogerős ítélet tartalma, az általános elvárhatósági követelmények mellett, a feleknek vagy másoknak kárt okozzon, mivel elméletileg elképzelhető olyan, a jogszabályokkal ellentétes, az alapvető elvárásoknak egyértelműen meg nem felelő, téves jogerős ítéleti rendelkezés, amellyel okozati összefüggésben vagyoni vagy nem vagyoni károsodás következik be. Amennyiben azonban a kártérítési felelősség a hibás ítélet tartalma alapján kerül megállapításra, úgy kétséges a fentiekben részletezett, végleges és kötelező joghatás értelme.

Mindez a kettősség a kártérítési perekben eljáró jogalkalmazót fontos kihívás elé állította.

Az így felmerülő problémát a joggyakorlat hosszú időn át annak a megfogalmazásával kívánta rendezni, hogy az ítélethez kapcsolódó anyagi jogerőből azt a megoldást vezette le, mely szerint az ítélet tartalmi rendelkezésére alapított kártérítési igény *eleve alaptalan* azért, mert a felelősség egyik feltétele, a *jogellenesség hiányzik*.

2. Az 1990-es években irányadó bírói gyakorlat nagyjából következetesen képviselte azt az álláspontot, hogy a bírósági ítélet tartalmára alapított kártérítési kereset, a jogellenesség hiánya miatt, nyilvánvalóan alaptalan – ebből következően mindaddig, amíg az 59/1993. (XI. 29.) AB-határozat meg nem semmisítette a Pp. 130. §-a (1) bekezdésének korábbi i) pontját, a

9 EBH 2000. 312.

10 BH 2003. 152.

keresetlevél idézés kibocsátása nélküli elutasításának, ezt követően a kereset érdemi vizsgálat nélküli elutasításának volt helye.

A Kúria jogelődje, a Legfelsőbb Bíróság ezt a jogi álláspontot számos eseti döntésében részletesen indokolta. A fenti alkotmánybírósági határozat megszületése előtt közzétett egyik eseti döntése szerint¹¹ nyilvánvalóan alaptalan az a bírósági jogkörben okozott kár megtérítése iránti igény, amely jogerős ítélet tartalmát jelöli meg a kereseti kérelem alapjaként. Az eseti döntés alapjául szolgáló jogvitában a bírósággal szemben kártérítési keresetet előterjesztő fél azt állította, hogy egy korábbi perben öröklési szerződés és végrendelet érvénytelenségét megállapító, valamint az öröklésre érdemtelen megállapítására irányuló keresetet elutasító bíróságok a jogszabályokat helytelenül alkalmazták, és ennek következménye a keresetnek törvénysértő elutasítása, amely miatt bírósági jogkörben okozott kára keletkezett, s ennek megtérítésére, többek között, az eljáró bíróságok kötelesek. A kártérítési pert lezáró érdemi döntés indokolása rámutatott arra, hogy a jogerős ítéletnek a Pp. 229. §-ának (1) bekezdése szerinti anyagi jogereje azt jelenti, hogy a bíróságok a keresettel érvényesített jogot véglegesen elbírálták, és a felek azt *többé vitássá nem tehetik*. A jogerős ítélet megváltoztatására csak rendkívüli perorvoslat eredményeként kerülhetett volna sor; a bíróságok és más hatóságok bármilyen későbbi döntésüknél a jogerős ítéletet *kötelesek* figyelembe venni. A bíróságokról szóló, a perbeli időszakban hatályos 1972. évi IV. törvény 5. §-ának (1) bekezdése szerint, ha a bíróság valamely ügyben hatáskörét vagy annak hiányát megállapítja, vagy az ügy érdemében határoz, ez a döntés minden más szervre kötelező. Azon túl, hogy az ítéletben foglalt döntés a felekre végleg irányadó, az idézett jogszabály a jogerő másik pozitív hatásától rendelkezik: az ügy érdemben hozott döntése minden más később eljáró szervet (ideértve a bíróságot is) köti. Mindazokban az esetekben tehát, amikor a fél bírósági jogkörben okozott kár megtérítése iránti követelése jogalapjául a saját ügyében hozott, szerinte törvénysértő jogerős ítélet tartalmát jelöli meg, *a kártérítési per bírósága nem állapíthatná meg a döntés jogellenességét*, amely a kártérítési felelősség egyik feltétele. Ebből következően kizárt, hogy a fél jogvitájában keletkezett jogerős ítélet tartalma bíróság kártérítési felelősségét eredményezze, ezért az ilyen címen előterjesztett követelés nyilvánvalóan alaptalan.

Hasonló jogi indokolást fogalmazott meg, az alkotmánybírósági határozat után azonban már más jogkövetkezésre vezetően, a büntetőbírósági ítélet tartalmára alapított kártérítési keresetet elutasító jogerős ítélet.¹² Ebben az esetben a büntetőügyben eljáró bí-

róság a per felperesét könnyű testi sértés vétségében mondta ki bűnösnek, pénzbüntetésre és büntügyi költség megfizetésére kötelezte, míg más személyeket a felperes által emelt vádak alól felmentette, mert a rendelkezésre álló bizonyítékok alapján bűnösségük nem volt megállapítható. A kártérítési perben előterjesztett keresetlevél a kiszabott pénzbüntetés, büntügyi költség és védői díj, továbbá az eljárással kapcsolatban felmerült egyéb költség megfizetésére kérte a büntetőügyben eljáró bíróságot kötelezni azzal az indokkal, hogy a büntetőbíróságok nem folytatták le megfelelően a bizonyítási eljárást, tudatosan egyoldalúan értékelték a meghallgatott tanúk vallomását, és ezért kerülhetett sor az elítélésére, valamint más személyek felmentésére, és emiatt szenvedett el anyagi hátrányt. A jogerős ítélet viszont hangsúlyozta, hogy amennyiben az érvényesíteni kívánt kár a büntetőbíróság által kiszabott pénzbüntetésből és büntügyi költségből áll, úgy ezt a kereseti kérelmet a polgári bíróságnak érdemi vizsgálat nélkül kell elutasítania. Ebben a körben bármilyen bizonyítási eljárás vagy minősítő jellegű megállapítás a jogerős büntetőítélet polgári bíróság általi revízióját jelentené, amelyet jogszabály nem tesz lehetővé. A büntetőítéletnek a Pp. 9. §-ának (1) bekezdéséből következően nemcsak a rendelkező részét, hanem a bűnösséget megalapozó tényállását *sem lehet* polgári perben *vitássá tenni*, hiszen eltérő vagy ellentétes ténymegállapítás a bűnösség kérdésére is kihatna. Mivel a per felperese a kárigényét azoknak a tényeknek a vitatására alapozta, amelyeket a büntetőbíróságok valónak fogadtak el, és amelyekben a bűnössége nyugszik, ez a körülmény a kereset érdemi vizsgálatát önmagában is kizárta.

3. A 2000-es évek bírósági gyakorlata továbbfejlesztette az ítélet tartalmára alapított kereseteknek a jogellenesség hiánya miatti alaptalanságát indokoló álláspontját, ezzel együtt megjelentek a kérdés dogmatikai bizonytalanságát felvető megoldások is.

Az egyik kiemelkedő jelentőségű eseti döntés a jogellenesség hiányát az ítéleti rendelkezésen túl az azt megalapozó *eljárási szabályok* kártérítési alapú megítélésére is kiterjesztette. A perben fellépő felperes a bírósági jogkörben okozott kár megtérítése címén előterjesztett keresetét arra alapította, hogy a személyhez fűződő joga, jó hírneve megsértése tárgyában eljáró felülvizsgálati bíróság jogellenesen, az eljárási szabályok megsértésével – a felülvizsgálati eljárásban a felülmérlegelés tilalma – hozta meg a döntését. Az eseti döntés indokolása azt fejtette ki, hogy a bíróságok a vitássá tett vagy megsértett jogról – a törvényben szabályozott eljárás során – véglegesen döntenek, jogalkalmazási tevékenységük során biztosítják a jogsza-

11 BH 1993. 32.

12 BH 1996. 155

bályok érvényesülését, e jogalkalmazó tevékenységük keretében hozott végleges döntésük mindenkire kötelező, beleértve az ügyben érintett személyeket és az állam szervezeteit is. Az anyagi jogerővel rendelkező jogerős ítéletet *jogszabálysértésre hivatkozással* már csak a Pp. által biztosított rendkívüli perorvoslattal, az egy ízben előterjeszhető felülvizsgálati kérelemmel lehet támadni, ettől eltekintve a jogerős érdemi döntés jogszabálysértő voltára a Pp. szabályainak megsértése okából sem lehet hivatkozni. Ebből következően alapítalan az arra történő hivatkozás a kártérítési kereset ténybeli és jogalapja körében, hogy az alapperben eljáró bíróság az eljárás szabályainak megsértésével hozta meg ítéletét. Kifejtette, hogy a sérelmezett jogalkalmazás ugyanúgy az *érdemi döntésben ölt testet*, mint az anyagi jogi jogszabályok alkalmazása, ezért az ítélet tartalmától *elválaszthatatlan* eljárásjogi jogalkalmazás sem ad alapot a sérelmezett ítélet jogellenessége vizsgálatára, és erre alapítottan a kártérítési igény érvényesítésére. A kártérítési perben eljáró bíróság tehát nem vizsgálhatja a jogerős (ebben az esetben a felülvizsgálati eljárásban hozott) ítélet jogellenességét.

A tévesnek állított rendelkezésekre alapított kártérítési keresetek elbírálása során meghozott ítéletek elvi jelleggel törekedtek annak a megfogalmazására, hogy az alapügyben hozott döntés jogellenességét azért sem lehet megállapítani, mert a kártérítési per nem jelenthet a fél számára *új jogorvoslati fórumot*.

Ezt az álláspontot részletesen kifejti egy, a bírósági jogkörben okozott kár iránti keresetet elutasító jogerős ítélet.¹³ Az alapügyben elbírált jogvitának az volt a lényege, hogy a per felperese belterületen közlekedett személygépkocsijával, amikor az út szélén parkoló másik gépjármű bal első ajtáját annak vezetője kitémasztotta, ezt a felperes nem észlelte, és kellő oldaltávolság hiányában a kikerülés során annak érintőlegesen nekiütközött. A perben eljáró másodfokú bíróság kiegészítette az első fokú eljárás bizonyítási hiányosságait, a perben eljáró szakértőket együttesen meghallgatta, így feloldotta a szakvélemények közötti ellentmondásokat, és az elsőfokú ítéletet megváltoztatva, a marasztalást a felperesre terhesebb 70 – 30 % közrehatás alapul vételével határozta meg. A kártérítési keresetet a jogerős ítéletet meghozó bírósággal szemben arra alapította a felperes, hogy nem fordított kellő figyelmet a szakértői véleményekben fellelhető ellentmondásokra, így nyilvánvalóan nem megfelelő tényállásra alapította az ítéletét; nem úgy járt el, ahogy az adott esetben általában elvárható, hozzáállása nem egyeztethető össze a lelkiismeretes bírói munkával, ezáltal sérült a tisztességes tárgyaláshoz való joga. A kártérítési perben meghozott jogerős ítélet kifejezetten rámutatott arra, hogy az eljáró bírósággal szemben

indított kártérítési per *nem jelenthet új jogorvoslati fórumot* a fél számára a kedvezőtlen döntést tartalmazó jogerős ítélet felülvizsgálatára. Ez is az oka annak, hogy kártérítés alapjául nem szolgálhat, ha a fél a jogerős ítéletet érdemben vagy eljárási szabálysértésre hivatkozva továbbra is vitatja.

Az előzőekben ismertetett ítélet indokolásának azonban megfigyelhető egy sajátos megközelítési módszere is. Továbbra is fenntartja azt az álláspontot, hogy az ítéleti rendelkezést támadó kereset, a jogellenesség hiánya miatt, nem alapozhat meg kártérítési igényt. Ugyanakkor a felelősséget a felróhatóság hiányára is alapozza. Ezzel felveti azt a jogalkalmazási *bizonytalanságot*, hogy vagy eleve kizárt, hogy a bírósági ítélet tartalma kártérítés alapjául szolgáljon – ez esetben teljesen szükségtelen a felróhatóság vizsgálata –, vagy pedig a kirívóan súlyos jogalkalmazási hiba miatt elméletileg megállapítható a téves ítéleti rendelkezésen alapuló kártérítési felelősség attól függően, hogy a károkozó bizonyítani tudta-e, hogy a kár megelőzése, elhárítása érdekében úgy járt el, ahogy az adott helyzetben általában elvárható.

A felhívott ítélet indokolása ugyanis egy részről úgy fogalmaz, hogy kizárt, hogy a fél jogvitájában keletkezett jogerős ítélet tartalma a bíróság kártérítési felelősségét megalapozná. Ezzel ellentétesen azonban az indokolás azt is tartalmazza, hogy a kereset csak akkor lehetne alapos, ha megállapítható lenne, hogy az első fokú döntés *felróható okok miatt* a bizonyítékok kirívóan okszerűtlen mérlegelésén alapul. Bírósági jogkörben okozott kárról abban az esetben lehet szó, ha az az igazságszolgáltatás gyakorlásával okozati összefüggésben keletkezett, vagyis a bíróság feladatai teljesítése körében megvalósított vagy elmulasztott tevékenységgel függ össze. Ebből következően a bírósági útra tartozó ügyekben hozott bírósági határozat – mint amelyben kifejezésre jut, testet ölt az igazságszolgáltatási tevékenység – adott esetben *kárt okozhat*, amennyiben a kár rendes jogorvoslattal nem volt elhárítható, illetőleg a károsult a kár elhárítására alkalmas rendes jogorvoslati lehetőségeket igénybe vette. Az ilyen kár megtérítését igénylőnek kell az általános szabályoknak megfelelően bizonyítania, hogy kára keletkezett, és ez a *jogellenes* bírósági határozattal összefüggésben van – a perbeli esetben az indokolás szerint azonban kirívóan okszerűtlen mérlegelés nem volt megállapítható. A döntés tartalmazta az elvileg „jogellenes” bírósági határozat fogalmát is, amely tehát elentétben áll a korábbi, ismertetett bírói gyakorlattal, de a saját indokolásának első részével is.

Ugyanez a kettősség figyelhető meg egy másik hasonló tárgyú jogerős ítélet indokolásában is.¹⁴ A kereset alapjául szolgáló tényállás szerint az alapperben

13 *Debreceni Ítéletgyűjtemény* Pf.III.20.612/2005/10. – közzétéve: BDT 2006. 1495.

14 *Debreceni Ítéletgyűjtemény* Pf.II.20.341/2008/16. – közzétéve: BDT 2009. 1949.

házasági vagyontöredék megosztása iránt igen részletes bizonyítás volt folyamatban. A jogerős ítélet rendelkezésével elégedetlen fél azért indított kártérítési keresetet, többek között, az eljáró másodfokú bíróság ellen, mert állítása szerint az első fokon eljáró bíróság az ellenérdekű fél perelhúzó magatartásához segítséget nyújtott, azt nem szankcionálta megfelelően, a bizonyítási eljárást nem megfelelően folytatta le, a jogszabályok téves alkalmazásával hozott döntései eredményeként nőtt a per időtartama; a másodfokú eljárásban pedig szabálytalan összetételű tanács járt el, a jogerős ítélet téves megállapításokat tartalmazott, és nem is volt végrehajtható. A kártérítési perben meghozott jogerős ítélet indokolása kiemelte, hogy nyilvánvalóan alaptalan az a bírósági jogkörben okozott kár megtérítése iránti igény, amely jogerős ítélet tartalmát jelöli meg a kereseti kérelem alapjaként; a jogerős ítélet anyagi jogereje ugyanis azt jelenti, hogy a bíróságok a keresettel érvényesített jogot véglegesen elbírálták, s azt a felek többé vitássá nem tehetik, megváltoztatására csak rendkívüli perorvoslat eredményeként kerülhet sor. Mindazokban az esetekben, amikor a fél bírósági jogkörben okozott kár megtérítése iránti követelése alapjául a saját ügyében hozott, szerinte törvénysértő jogerős ítélet tartalmát jelöli meg, a kártérítési per bírósága nem állapíthatja meg a döntés jogellenességét; ebből következően *kizárt*, hogy a fél jogvitájában keletkezett jogerős ítélet tartalma a bíróság kártérítési felelősségét alapozza meg. Az ítélet tartalmától elválaszthatatlan eljárásjogi jogalkalmazás sem ad alapot a sérelmezett ítélet jogellenessége vizsgálatára, az erre alapított kártérítési igény érvényesítésére. Az ítélet indokolása ugyanakkor felhívta a kártérítési felelősség további feltételei körében a felróhatóság hiányát is azzal, hogy egyébként sem lenne helye a kártérítésre kötelezésnek azért, mert az esetleges téves jogszabály-értelmezésen alapuló határozat meghozatala a bíróság vétkességének megállapításához nem elegendő, erre nyilvánvaló és kirívó jogsértés esetén van jogi lehetőség. Az indokolásnak ez a része ugyancsak nyitva hagyja azt a kérdést, hogy a bírósági ítélet tartalma, felróhatóság esetén, alapot adhat-e kártérítési igény érvényesítésére.

4. A bírósági ítéletek tartalmának kártérítési alapú immunitását megfogalmazó értelmezéseken túl megjelentek a bírói gyakorlatban olyan döntések is, amelyek a jogalkalmazónak a határozata rendelkezésén alapuló felelősségét egyértelműen felróhatósági alapon vizsgálták – tehát *meghaladták* a jogellenesség hiányára alapított korábbi felfogást.

Egy ilyen jogi indokolást tartalmazó döntés alapja az volt, hogy az elsőfokú ingatlan-nyilvántartási közigazgatási szerv a per felperesének tulajdonjog-bejegy-

zés iránti kérelmét elutasította azzal, hogy a vállalkozó egyéni cége nevén nem szerezheti meg az ingatlan tulajdonjogát, mivel az egyéni cég jogalanysággal nem rendelkezik, majd a másodfokú közigazgatási szerv határozatával az első fokú határozatot helybenhagyta. Ezt követően azonban a felperes a közigazgatási határozat felülvizsgálata iránt keresetet terjesztett elő, ennek eredményeképpen a bíróság a jogerős közigazgatási határozatot hatályon kívül helyezte, és a másodfokú közigazgatási szervet új eljárás lefolytatására kötelezte azzal az indokolással, hogy az 1990. évi V. törvény 15. §-ának (1) bekezdése szerint az egyéni vállalkozó – kérelmére – a cégjegyzékbe egyéni cégeként bejegyezhető. A kártérítési perben a felperes közigazgatási jogkörben okozott kár megtérítése címén bérleti díj fizetési kötelezettségből keletkezett kár és elmaradt haszon címén kérte a közigazgatási szervek marasztalását. A kártérítési pert elbíró jogerős ítélet¹⁵ hangsúlyozta, hogy az állandósult ítélkezési gyakorlat szerint csak a *kirtóan súlyos jogalkalmazási és jogértelmezési tévedés* alapozza meg a jogalkalmazó szerv kárfelelősségét. A tévedések súlyának értékelésére általában akkor kerül sor, amikor a jogalkalmazásnál tényállást kell megállapítani, jogszabályokat kell értelmezni, és ezek egybevetésével kerül sor a döntés meghozatalára. Ilyen esetben a téves jogalkalmazás a felróhatóság körén kívül esik, amely a jogalkalmazó szerv felelősség alóli mentesülését eredményezi. Ennek kapcsán kiemelte, hogy az a tény, mely szerint a Legfelsőbb Bíróság elvi bírósági határozatként is közzétette a felek közigazgatási jogvitájában hozott határozatát, kétséget kizáróan bizonyítja azt, hogy a közigazgatási szerveknek az abban foglaltaktól eltérő téves jogalkalmazása a felróhatóság körén kívül esik, ezért őket a téves döntésért kártérítési felelősség nem terheli.

Kétségtelen, hogy a döntés nem a bírósági ítélet, hanem a közigazgatási határozat rendelkezése vonatkozásában helyezi a hangsúlyt a felróhatóságra. A megkülönböztetésre elméletileg alapot adhat az anyagi jogerő hiánya, kérdéses ugyanakkor, hogy az új Ptk. hatályba lépését követően ez a kettős megközelítés fenntartható-e.

Az új Ptk. 6:548. §-ának (1) bekezdése ugyanis úgy rendelkezik, hogy a közigazgatási jogkörben okozott kárért a felelősség további feltétele, hogy a kár a közigazgatási határozat bírósági felülvizsgálata iránti eljárásban nem volt elhárítható. Ezzel a kártérítési per előfeltételének határoz meg egy olyan anyagi jogerővel bíró, mindenkire kötelező, a jogvitát végleges jelleggel lezáró határozat meghozatalát, mint amilyen határozat a bírósági jogkörben okozott károk iránti igény érvényesíthetőségének a feltételeként már eleve fennállt. Az elvárt kárelhárítás, a bírósági út igénybe

vételének a kötelezettsége, mindenképpen feloldja azt a dogmatikai problémát, hogy csak a bírósági ítéleti rendelkezés jogellenességének a kizártságát lehetne megállapítani, de a bírósági felülvizsgálattal érintett közigazgatási határozat rendelkezéséről ilyen kijelentést már nem lehet tenni.

5. Az utóbbi időszak bírói gyakorlatában már található olyan jogi megközelítések, amelyek a jogerős ítélet rendelkezését részletes vizsgálat alá veszik, és annak alapján bírálják el a kártérítési keresetet, hogy a jogalkalmazó szerv bizonyítani tudja-e, hogy úgy járt el, ahogy az adott helyzetben általában *elvárható* – az elvárhatóság követelménye pedig a kirívóan súlyos jogalkalmazás esetén sérül.

Az egyik ilyen ügyben a jogvitára az eljáró bíróságok eltérő pertárgy érték számítása adott alapot.¹⁶ A per tárgya ingóságok értékesítésére irányuló szerződés semmissége alapján az abban érintett ingóságok kiadása volt. A kereset a pertárgy értékét az ingóságok előadott együttes értékében jelölte meg, amelyhez képest a perben lefolytatott szakértői bizonyítás az ingóságok lényegesen kisebb értékét határozta meg, amelyet a felperes is elfogadott. A jogerős ítélet a perköltség számításakor a keresetlevélben megjelölt pertárgy értéket vette alapul, és ennek megfelelően a részben pervesztes felperest magasabb összegű perköltség megfizetésére kötelezte. Kifejtette, hogy a Pp. 78. és 81. §-a szerint a perköltségviselesnél az elsőfokú bíróságnak a pervesztesség-pernyertesség arányában kell határoznia. Az, hogy a felperes milyen pertárgyértékű követelést érvényesít a perben, az ő döntésén múlik; a Pp. 24–26. §-aira figyelemmel a pertárgyértéket a felperesnek kell megjelölnie, de ennek hiányában is a keresettel érvényesített követelés értéke lesz irányadó a pertárgyérték meghatározásánál. A Pp. 27. § (1) bekezdéséből következően a pertárgyérték vonatkozásában a keresetlevél benyújtásának az időpontja az irányadó, és a kereset utóbb történő leszállítása az eredetileg érvényesített pertárgyértéket nem annullálja. A felülvizsgálati ítélet azonban a jogerős ítéletnek a peres felek perköltség viselésére vonatkozó részét hatályon kívül helyezte, és a felperes javára állapított meg perköltséget. Az utóbbi ítéleti indokolás szerint a felperes eredeti kérelme ingóságok kiadására irányult, és ezt a keresetet az eljárás során változatlanul fenn tartotta, ugyanazokra az ingóságokra tartott igényt. Azok értékét az általa meghatározott összegnél a szakértő alacsonyabb mértékben állapította meg, erre tekintettel a felperes az ingóságok értékére tett nyilatkozatát módosította. Mindezek alapján az eljárás pertárgyértékét a követelt ingóságok szakértő által megállapított értékében kellett volna megállapítani. A kártérítési per – azon az alapon, hogy a felperes nem

jutott hozzá időben az őt megillető perköltség összeghez, és kölcsön felvételére kényszerült – a téves perköltség számítással okozott károk megtérítésére tárgyában volt folyamatban. A perbeli, a keresetet elutasító első fokú ítéletet helybenhagyó jogerős ítélet azért találta alaptalannak a követelést, mert nem volt megállapítható az alapperben jogerős ítéletet hozó bíróság *felróható* jogalkalmazása. Kifejtette, hogy sajátos és részleteiben a bírósági gyakorlatban kidolgozott esete az államigazgatási (bírói) jogkörben okozott kárnak az, amikor a kár téves jogalkalmazásból fakad. E tekintetben következetes a bíróságok álláspontja, hogy csak a *kirívóan súlyos* jogalkalmazási és jogértelmezési tévedés alapozza meg a jogalkalmazó szerv kárfelelősségét. A kártérítési felelősség tényállási elemei között azonban ezt a kérdést a *felróhatóság, s nem a jogellenesség* vizsgálata körében kell figyelembe venni. A tévedések súlyának értékelésére általában akkor kerül sor, amikor a jogalkalmazásnál tényállást kell megállapítani, jogszabályokat kell értelmezni és ezek egybevetésével kerül sor a döntés meghozatalára. Ilyen esetben a téves jogalkalmazás a felróhatóság körén kívül esik, amely a Ptk. 339. §-ának (1) bekezdése értelmében a jogalkalmazó szerv felelősség alóli mentesülését eredményezi.

A konkrét perbeli esetben pedig nem történt kirívóan súlyos jogértelmezési hiba, ugyanis a jogerős ítélet és a felülvizsgálati eljárásban meghozott ítélet között az eltérő jogértelmezés lényege abban állt, hogy az ingóságok átruházására irányuló szerződés érvénytelenségére, illetve az ingók kiadására irányuló kereset vonatkozásában a pertárgyértéket az ítéletben az ingóságoknak a kereset előterjesztésekor meghatározott értékében, vagy utóbb a szakértői vélemény által meghatározott, a felperes által akkor már elfogadott értékben kell-e meghatározni. A pertárgy értékének a meghatározásáról a Pp. 24–26. §-ai adnak iránymutatást, s azok megengednek egy, az alperes által alkalmazott, a szabályok nyelvtani szövegezése szerinti szigorúbb és egy, a felülvizsgálati ítéletben elfogadott méltányosabb értelmezést is. Teljes egészében ezt az álláspontot vette át a kártérítési per felülvizsgálati ítélete is, amikor az indokolásában azt fogalmazta meg, hogy a kár megítélésének egyik alapvető feltétele a felróhatóság (vétkesség) megállapításának kérdése. A bíróságok tevékenységük során jelentős részben jogértelmező tevékenységet végeznek.

A vétkesség megítélése körében itt is alkalmazni kell az általános elvárhatósági mércét, azaz azt kell vizsgálni, hogy az eljáró bírák úgy jártak-e el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható, a legjobb tudásuk szerint ítélték-e meg az adott jogi kérdést. Az elvárhatóság szintjének – a kirívóan és nyilvánvalóan téves jogértelmezés – a vizsgálata pedig szintén jog-

szabály értelmezési kérdés, azaz a törvényi rendelkezésekkel nem kerül ellentétbe.

A tanulmányban elemzett értelmezési problémát kifejezetten vizsgálta a Kúria egyik, bírósági jogkörben okozott kár megtérítése iránti perben hozott felülvizsgálati ítélete.¹⁷ A kártérítési követelés jogalapja egy házassági vagyoni jogi perben elkövetett azon hiba volt, hogy a jogerős ítéletet meghozó bíróság egyes ingatlanok vonatkozásában figyelmen kívül hagyta, hogy ezek csak részben tartoztak a vagyonközösséghez, és ez azzal a következménnyel járt, hogy megemelkedett mindkét házastárs jutója, amelynek eredményeként a kártérítési per felperesének a volt házastársa részére magasabb összegű megváltási árat kellett megfizetnie. Az alperesi védekezés kapcsán a jogerős ítélet kifejezetten kiemelte, hogy tarthatatlan az álláspont, hogy fogalmilag kizárt a jogerős bírósági döntés meghozatalának jogellenessége. Ezzel szemben a felülvizsgálati kérelem egyik jelentős hivatkozása éppen a jogellenesség és a felróhatóság elhatárolása volt. Ennek kapcsán a felülvizsgálatot előterjesztő alperesi bíróság azt adta elő, hogy a kártérítési per bírósága nem bírálhatja felül a más ügyben hozott sérelmezett jogerős ítéletet, nem ítélni meg, hogy a kártérítési kereset alapjául szolgáló ítélet téves-e vagy sem, a jogerős ítélet felülbírálatára csak a jogorvoslati rendszer keretében kerülhet sor; a jogerős ítélet tartalmára alapított kártérítési perekben a felülbírálat a jogbiztonság sérelmét eredményezné, a kártérítési perben eljáró bíróságnak nincs jogosultsága egy jogerős ítélet jogellenességét kimondani. A felülvizsgálati ítélet a jogerős ítéletet hatályában fenntartotta. A felülvizsgálati kérelemben előadottakra úgy reagált, hogy a bírósági jogkörben okozott kár megtérítésének törvényben meghatározott feltétele, hogy az az igazságszolgáltatás működésével, a bíróság feladatainak ellátása körében kifejtett tevékenységgel vagy mulasztással álljon oki összefüggésben. Ezt meghaladóan azonban a kár bekövetkezéséhez vezető alapper lefolytatása és az annak során hozott határozat jogerő-hatása a bírósági jogkörben okozott kár megtérítése iránti perre nem terjed ki. Kétségtelen, hogy e speciális típusú kártérítési peres eljárás az alapperben korábban hozott jogerős ítélettel kapcsolatban nem teremt újabb jogorvoslati lehetőséget, tehát az nem bírálható felül. *Nincs akadály* azonban annak, hogy a kártérítési per bírósága – az előbbieket érintése nélkül – vizsgálhassa az alapper bíróságának az esetleges károkozó magatartását vagy mulasztását, illetőleg az ebből származó esetleges kártérítési felelősség fennállását. Ezek a kérdések ugyanis az alapperben nyilvánvalóan nem képeztek vizsgálat tárgyát, és ezért annak eredménye sem jelenhetett meg a jogerős ítéletben. A perbeli esetben

pedig ez a magatartás az a jogalkalmazási tévedés volt, hogy az alapper bírósága az egyébként nem kirívóan súlyos számítási hiba észlelését követően sem hivatalból, sem pedig kérelemre nem intézkedett ennek kijavításáról. Mivel a magatartás felróhatóságát kellett értékelni, ebben a vonatkozásban a felelősség azért állt fenn, mert ez a jogalkalmazási hiba már az elvárhatóság zsinórmértékével ütközött, és ezért kiemelkedően súlyos mulasztásnak volt tekinthető.

Az ítélet indokolása lényegében szakított az ítéleti rendelkezés jogellenességének a kizártságára alapított gyakorlattal. Annak a hangsúlyozásával, hogy a kártérítési per nem eredményezheti az alapügyben hozott ítéleti rendelkezés felülbírálatát, elvi jelleggel kimondta, hogy az ítélet meghozatalához vezető jogalkalmazói tevékenység vagy mulasztás a kártérítési felelősség általános feltételei alapján vizsgálható annyiban, hogy a felróhatóság zsinórmértéke a jogalkalmazás lényegi jellemzőihez igazodik. Azt ugyan továbbra is hangsúlyozta, hogy a kártérítési per nem jelenthet újabb fellebbviteli fórumot, ez a kitétel azonban csak *formális*, ugyanis természetesen a kártérítési perben hozott ítélet nem fogja az érintett alapítélet rendelkezését *expressis verbis* megváltoztatni vagy helybenhagyni; azonban ez a kártérítés alóli mentességet nem eredményezhet, hiszen egyébként az ítélet meghozatalához vezető minden jogalkalmazói magatartás a kártérítési felelősség szempontjából vizsgálható.

VI.

1. A tanulmány elején problémafelvető jelleggel bemutatott jogvitában eljáró bíróság is *a jogalkalmazás sajátosságaihoz igazodó, de az immunitást feltétlenül kizáró* megoldást választott. A jogerős ítélet végleges és kötelező jellege, valamint a károkozás általános tilalma közötti látszólagos ellentmondást a következők szerint oldotta fel. Kifejtette, mely szerint nem vitás, hogy a bírósági eljárásokat szabályozó jogszabályi rendelkezések – a Pp. és a Be. – értelmében az anyagi és alaki jogerő feloldása, a bírósági eljárásban hozott határozat módosítása vagy megsemmisítése csak az eljárási törvényekben meghatározott okokból és módon lehetséges. Ezért a személyiségi jogsértés megállapítása sem adna módot arra, hogy a személyiségi jogi pert elbíró bíróság elrendelje a jogsértéssel előállított „dolog”, vagyis a más ügyben hozott bírósági ítélet megsemmisítését. Ugyancsak nem jogosult ez a bíróság a büntetőügyben meghozott ítélet elengedhetetlen részét képező, a cselekmény jogi minősítésének a felülbírálatára. Ezzel együtt azonban a bíróságok jogi

17 Kúria Pfv.III.20.542/2012/6.

státusza, igazságszolgáltatási feladata *nem zárja ki* eleve, hogy személyiségi jogi, kártérítési per alanyaivá váljanak, és a felelősségük megállapítható legyen azért, ha az ítéletben az adott eljárás kereteit meghaladó, szükségtelen és egyben személyiségi jogot sértő megnyilvánulást tettek, kárt okoztak. Összességében tehát nincs immunitás, de van a jogalkalmazási feladatokból értelemszerűen következő specialitás.

2. A kapcsolódó jogesetek elemzése alapján megállapítható, hogy a jogalkalmazó kártérítési felelősségét érintő perekben a bírói gyakorlat fokozatosan, egyre

alaposabb elvi értelmezési tevékenységet végezve eljutott odáig, hogy a felelősség feltételei közül a felróhatóság szempontjainak a meghatározása igazodik a jogalkalmazás sajátosságaihoz, az adott helyzetben általában elvárható kitétel nem kerülhet ellentétbe a jogalkalmazó mérlegelési, jogszabály-értelmező jogkörének szabadságával. Minden más nem speciális feltétel – a kár, a jogellenesség, az okozati összefüggés – teljes egészében az általános szabályok alapján ítélandó meg. Mindezek alapján tehát *olyan megállapítás semmiképpen sem tehető*, hogy a jogalkalmazó szerv a kártérítési felelőssége tekintetében *kivételezett helyzetben lenne*.